

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (м. Суми)
кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Департамент соціального захисту населення
Сумської обласної державної адміністрації
Служба у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації
Сумський обласний центр соціальних служб
Громадська організація «Ліга сучасних жінок» (м. Суми)
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Суми)
кафедра педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів)
кафедра соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Черкаський державний технологічний університет (м. Черкаси)
кафедра соціального забезпечення
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет (м. Кривий Ріг)
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМ'Ї ТА ДИТИНИ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ГРОМАДИ

***Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
09 червня 2022 року***

Суми

УДК 316.356.2:316.61:37.013.42(063)

С69

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 10 від 27.06.2022 р.)*

Редакційна колегія:

- А. О. Полянничко* – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності СумДПУ імені А. С. Макаренка;
Є. В. Стеценко – старший лаборант кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності СумДПУ імені А. С. Макаренка.

С69 Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 червня 2022 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. 326 с.

Збірник містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади».

У збірнику розглядаються технології соціально-педагогічної, психологічної, корекційної та соціокультурної підтримки сім'ї і дитини у вітчизняному та зарубіжному контексті; партнерство державних та громадських організацій у сфері надання соціальних послуг сім'ї та дитині; гендерний підхід як засіб оптимізації соціальної підтримки і соціально-правового захисту сім'ї та дитини; підготовка фахівців соціальної та соціокультурної сфери до соціальної підтримки сім'ї та дитини.

УДК 316.356.2:316.61:37.013.42(063)

© Колектив авторів, 2022

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022

Талаш І.О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОПАНУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЄЮ КОНСУЛЬТУВАННЯ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ.....	275
Хижняк Л.М., Хижняк О.В. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	278

Секція 6.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ

Білько О.П., Шимко і.М. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З КАНДИДАТАМИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	281
Знобей О.В. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ.....	284
Кінаш Л.С., Пономаренко Л.І. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	287
Лесь А.О., Полякова О.М. ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	291
Мартинюк Я.В. СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДИ.....	294
Олійник М.О., Пономаренко Л.І. ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН.....	298
Останіна Н.С. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	301
Петрочко Ж.В. ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У СІМ'Ї ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД.....	305

2. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо перейменування Фонду соціального захисту інвалідів і приведення термінології у відповідність із законодавством у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю» 3.11.2020 № 953-IX.

3. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.

Петрочко Жанна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка

ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У СІМ'І ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Неабиякої актуальності проблема захисту дітей та підтримки сімей з дітьми набула в умовах війни. Особливого захисту потребують у цей період діти, які з будь-яких причин залишилися без батьків.

Дитина, яка залишилась без батьківського піклування, – дитина, виявлена будь-ким будь-де на території України без піклування дорослої особи (батьків, родичів, законних представників). Під час воєнного стану, відповідно до роз'яснень Міністерства соціальної політики України, до таких дітей можуть належати:

- діти, батьки яких загинули та немає інформації про таких близьких родичів, як баба, дід, повнолітні сестра, брат, мачуха, вітчим або у цих родичів немає спроможності брати на себе виховання дітей;
- діти, батьки або близькі родичі яких не виходять на зв'язок, або перебувають у місцях активних обстрілів, під завалами, поранені в лікарнях.

Низка механізмів, форм та методів захисту дитини, забезпечення її права на зростання в сімейному середовищі під час воєнного стану напрацьована й апробується у рамках проекту ЮНІСЕФ «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни», який реалізується упродовж квітня-вересня 2022 року Партнерством «Кожній дитині». Серед інших проєктних завдань та очікуваних результатів певною соціальною інновацією стало тимчасове влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у сім'ї громадян, що зареєструвалися у чат-боті «Дитина не сама» та подали заявку про бажання прийняти у своїй сім'ї таку дитину. Цей чат-бот створено з початку воєнних дій в Україні за ініціативи Уповноваженої Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'ї Герасимчук спільно з ЮНІСЕФ та

Міністерством соціальної політики України для допомоги дітям і сім'ям у складних ситуаціях воєнного часу. Загалом, станом на середину травня п. р. близько 19 тис. сімей виявили бажання тимчасово прихистити дитину, близько 5,5 тис. сімей пройшли реєстрацію, заповнили відповідну анкету.

Є низка вимог до сімей, які хочуть тимчасово влаштувати у себе дитину. Зокрема, потрібно: перебувати на території України під час воєнного стану; мати можливість подбати про безпеку дитини; мати фінансову спроможність задовольнити потреби дитини; проживати подалі від стратегічних чи військових об'єктів; мати в помешканні місце для сну та відпочинку дитини.

Взяти дитину у свою сім'ю – це відповідальність за її стан, здоров'я, безпеку і благополуччя. Тобто сім'ї, які приймають дитину на тимчасове перебування, беруть на себе зобов'язання, основним серед яких є забезпечувати догляд та виховання дитини відповідно до її потреб та особливостей. Йдеться про прийняття чи тимчасовий прихисток дитини в своїй сім'ї (у своїй квартирі чи будинку), забезпечення дитини їжею відповідно до віку, одягом за сезоном, створення їй умов для спокійного сну, дотримання особистої гігієни тощо.

Потрібно враховувати, що у період воєнного стану для сім'ї, яка взяла на тимчасове проживання дитину, не передбачена державна соціальна допомога. Водночас за потреби їй може бути надана гуманітарна допомога та безкоштовні консультації певних спеціалістів щодо догляду та виховання дитини.

Обов'язком сім'ї, яка бере дитину на тимчасове перебування, є забезпечення їй доступу до медичних послуг. У мирний час перед влаштуванням дитини в сім'ю передбачено обов'язковий огляд лікаря. У період війни рекомендовано здійснити медичний огляд/обстеження дитини, щоб у разі потреби надати їй медичну допомогу, з'ясувати інформацію про стан здоров'я дитини, чи має вона інвалідність.

Важливо забезпечити доступ дитини до освітніх послуг відповідно до віку та індивідуальних потреб. Тобто сприяти влаштуванню дитини у заклад дошкільної освіти (дитячий садочок) чи заклад загальної середньої освіти (школу), враховуючи, чи є у дитини особливі освітні потреби.

Наступний обов'язок – сприяти контактам дитини з її батьками, родичами, близькими знайомими (якщо це можливо), щоб не розривати чи послаблювати її прив'язаність до рідних. Дитина, тимчасово влаштована в сім'ю, має право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами, вона не зобов'язана називати вас мамою чи татом. Тому обов'язком сім'ї є:

- сприяти відновленню зв'язків з батьками, іншими законними представниками або родичами дитини та спілкуванню з ними у разі їх знаходження;

- взаємодіяти, співпрацювати з батьками, іншими законними представниками дитини у межах та у спосіб, визначені органом опіки та піклування, службою у справах дітей;

- підготувати дитину до повернення в її сім'ю, родину; передати дитину батькам/законним представникам, родичам у разі прийняття відповідного рішення уповноваженими органами, зокрема службою у справах дітей.

Потрібно враховувати, що дитина, яка залишилась без батьківського піклування й тимчасово влаштована в сім'ю громадян України, не може бути вивезена за кордон без дозволу військової адміністрації за місцем перебування дитини.

Не менш важливий обов'язок сімей, які взяли дитину, – забезпечення її права на участь в ухваленні рішень. Тобто для влаштування дитини в сім'ю потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Сім'ям важливо з повагою ставитися до дитини, старатись враховувати її думку при прийнятті рішень з питань, що її стосуються (зокрема, уподобань у їжі, одязі, відпочинку, дозвіллі тощо).

Тимчасове влаштування і захист дітей, які залишилися без батьківського піклування, здійснює служба у справах дітей (далі – ССД) та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини. ССД є у кожній територіальній громаді, районі; вона – головний захисник дітей від імені держави, а також партнер і «куратор» сімей, які тимчасово здійснюють догляд та виховання дітей.

Сім'ї, у які тимчасово влаштована дитина, зобов'язані тісно співпрацювати зі службою у справах дітей упродовж усього періоду перебування дитини. Взаємодія зі спеціалістами служби має бути побудована на засадах взаємної довіри, взаємоповаги і взаємовідповідальності. Важливим є інформування служби у справах дітей про стан дитини не рідше одного разу на місяць, а в разі виникнення обставин, що несуть загрозу життю та здоров'ю дитини або потребу у переміщенні, – негайно. Тобто не можна переїжджати з тимчасово влаштованою дитиною з місця на місце без відома ССД. Окрім цього, служба здійснює моніторинг дотримання прав дитини. Обов'язок спеціалістів служби періодично спілкуватись з дитиною, вони можуть відвідувати сім'ю, аналізувати її житлово-побутові умови, надавати консультації, поради.

Партнерами сімей, які тимчасово доглядають за дитиною, є також психологи, соціальні педагоги, вихователі закладів освіти, медичні працівники, працівники центрів соціальних служб/центрів надання соціальних послуг, юристи, голови громад, старости, інші фахівці, які на місцях працюють з сім'ями з дітьми.

Щоб уникнути помилок догляду і виховання тимчасово влаштованих дітей, у рамках проекту ЮНІСЕФ «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни» розроблено і впроваджується експрес

навчання для сімей, які виявили бажання прихистити дитину, зареєструвалися у чат-боті «Дитина не сама», заповнили відповідну анкету. Автор тез – консультант зазначеного Проєкту з навчально-методичної діяльності в умовах воєнного стану.

Після апробації програми навчання досвідченими тренерами Партнерства «Кожній дитині» та іншими залученими тренерами зараз до проведення онлайн занять з сім'ями активно долучилися регіональні центри соціальних служб.

Мета навчання: підвищення потенціалу сімей, які виявили бажання тимчасово прихистити дитину, з питань захисту, догляду та виховання дитини, яка залишилася без батьківського піклування в умовах війни.

Водночас змістовим акцентом навчальних занять є ідея, що найкраще середовище для захисту, розвитку і виховання дитини – сім'я. Лише в сім'ї дитина повною мірою відчуває себе захищеною, задовольняє свої потреби, отримує безумовну любов, має свободу вибору, щире спілкування і підтримку, засвоює соціальні ролі, вчиться самостійності.

В Україні існують різні форми сімейного влаштування дітей: усиновлення, опіка/піклування, прийомна сім'я чи дитячий будинок сімейного типу. У період воєнного стану в Україні усиновлення дітей призупинено у зв'язку з неможливістю забезпечити дотримання норм законодавства та безпеки дітей. Разом з тим сім'ї, які тимчасово прихистили дитину, у мирний час можуть мати переваги на її усиновлення, якщо виявлять таке бажання, а дитина дасть згоду на це. Окрім цього, такі сім'ї після обов'язкового більш тривалого навчання зможуть: оформити над дитиною опіку/піклування; стати прийомними батьками чи батьками вихователями дитячого будинку сімейного типу, патронатними вихователями.

Отже, тимчасове влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, в умовах війни створює сприятливі умови для розвитку сімейних форм виховання в Україні, послуги патронату над дитиною. У перспективі воно може дати стрімкий поштовх до збільшення кількості прийомних сімей, патронатних вихователів, усиновлювачів.

Таким чином, таке влаштування – актуальна і своєчасна інновація, що утверджує пріоритети державної політики України щодо захисту дітей, підтримки сімей з дітьми на рівні територіальної громади, за місцем їх проживання. Це також механізм підвищення батьківської компетентності сімей, оскільки набуті знання і досвід сприятимуть покращенню догляду і виховання дітей у власних сім'ях, родинах.